

AZ 1956-OS MAGYARORSZÁGI FORRADALOM VISSZHANGJA AZ EGYKORI NAGYBÁNYA TARTOMÁNY TERÜLETÉN

A szovjet mintára 1950-től kezdve életbe léptetett új közigazgatási reform következményeként létrejött Nagybánya tartomány területileg a volt történelmi Máramaros vármegyének a Tiszától délre fekvő részét, az 1920 óta létezett egész romániai Szatmár megyét, a volt Szilágycsehszék Tasnádi és Szilágycsehszék környékét, valamint az egykori Szolnok-Doboka vármegyének Magyarlápósi központtal kiszakított Lápósi vidékét ölelte fel. A tartomány északkeletről nyugatnak és délnyugatnak haladva – a visói, máramarosszigeti, lápósi, nagysomkúti, avasi, szatmári, nagykárolyi, szilágycsehszék és tasnádi rajonokra (kerületekre) oszlott, s ezekhez két tartományi alárendeltségű város, Nagybánya és Szatmárnémeti csatlakozott. A tartomány korábbi nevét még 1960 előtt Máramaros tartomány névre cserélte fel és 1968 februárjáig létezett. Lakosságának nemzetiségi megoszlása roppant színes volt: a történelmi Máramaros, a Lápósi vidék, az Avas területén és a bükk (Codru) dombvidék területén főként románok, a Magyarországgal határos részen a magyarok voltak többségben. Sok magyar élt még Szilágycsehszék és Tasnádi vidékén, de szórványban a többi rajon területén is jelen voltak. Rajtuk kívül, főként a városokban, ekkor még jelentős számú zsidóság, Felsővisó környékén ruszinok és a németiséghez tartozó cipszerek éltek. A Nagykároly környéki svábokról is szót kell értenünk, de ez utóbbiak többsége ekkor már egykori német anyanyelvét a magyarral cserélte fel.

Az 1956-os magyarországi események itteni hatásának megértéséhez ezeket a viszonyokat feltétlenül figyelembe kell vennünk. Mindenekelőtt azért, mert a magyarok és a magyarul tudók, főként a budapesti rádiót hallgatva, közvetlenül is értesülhettek az eseményekről. A többség azonban a Bukarest irányította román nyelvű rádióra és írott sajtóra volt utalva, vagy ha egyáltalán rádió közelbe került, és az állandó zavarásokat ki tudta szűrni, akkor a Szabad Európát, illetve Amerika Hangját hallhatta. Persze, ha volt mersze! Mert ezek hallgatását az állami szervek tiltották. Nyilvánvaló, hogy ilyen körülmények között a magyaroknak és a magyarul tudóknak a többséghez viszonyítva, információszerezési előnyük volt. Rádió azonban 1956-ban, főként a falvakon, még kevés volt. Ezért is ne lepjen meg senkit a tény, hogy október 24-től kezdve az állambiztonsági szervek a tartományi pártvezetőségnek rengeteg közös rádióhallgatásról jelentettek.

Gheorghiu-Dej és a köréje csoportosult Román Munkáspárt vezetősége kezdettől fogva elítélte a Budapesten kirobbanó forradalmat és minden eszközzel arra törekedett, hogy azt az ellenforradalmi, fasiszta erők bujtató munkája eredményeként, a magyar kommunisták gyengesége következményének tüntesse fel, s ezért az úgymond ellenforradalomtól Romániát elszigetelje. Ennek megfelelően – még Gheorghiu-Dej

jugoszláviai látogatása idején – mindjárt október 24-én elfogadták azt a 20-as számot viselő határozatot, amely a leggyorsabb ütemben, felülről lefelé haladva, előbb a tartományi, ezt követően a rajoni, városi pártaktívákon, majd a párt alapszervezeteinek szintjén, az úgynevezett „aktívagyűléseken” dolgozták fel. A pártszervezetek ezután mindent elkövettek, hogy a határozatot a szakszervezetekkel és ifjúsági szervezetekkel is megismertessék, ahol előre felkészített személyeken keresztül – a jelenlévőket a román kommunisták irányvonalának megfelelően – a magyar forradalmat elítélő határozathozatalra késztessek. Romániában állampolitikai vonalon is több határozat született, és ezek által a közellátás javítását és új fizetési rendszer bevezetését célozták meg az iparban. A tartományi pártbizottságot a rendőrség és főként a Securitate példátlan mozgósításával, minden politikai és gazdasági jellegű állásfoglalásról, elégedetlenségről folyamatosan értesítették, amely az így szerzett információt október 24-től kezdve november 10-ig naponta kétszer, azt követően naponta egyszer a párt központi bizottságához továbbította.

Az első napokban az információk zöme arról szól, hogy nagyon sok helyen a magyar rádió adását nagy csoportokban hallgatják, és a nyert információkat ki-ki a maga vérmérséklete és politikai nézetei szerint reagálja le. Íme néhány ezek közül: a Tasnád rajoni Dobrán, egy Neuman nevű volt kisajátított földbirtokos lakásán október 24-én 30-40 ember együtt hallgatta a pesti rádió híreit, majd a házigazda a felkelés okait abban vélte felfedezni, hogy a magyar kormány – a románhoz hasonlóan – túl magas terheket rótt a lakosságra. Véleménye szerint „a parasztságnak a terménybeszolgáltatást és az adófizetést itt sem kellene teljesítenie és fel kellene lázadnia”. A falubelieket egyben arra buzdította, hogy a beszolgáltatások és az őszi vetések elvégzését ellenőrző idegeneket űzzék ki a falvakból. Ugyanezen a napon Nagykárolyban a kevés lisztért sort álló asszonyok és férfiak kijelentik, hogy „nekünk is azt kellene tennünk, mint a magyarországiaknak”. A Szovjetunióból a háború utáni elhurcolásból hazatért egyik személy pedig kijelentette: „Minden kommunistát egy-egy póznára akasztanak fel!”

Az egy nappal későbbi jelentésekben Máramarosszigeten, Nagysomkúton, Pappbikón, Nagybányán és a Szatmárnémeti melletti Óvárban elhangzott fenyegetésekről olvashatunk. Ez utóbbi helyen egy falusi asszony a néptanácsnál talált rajoni aktivisták előtt jelenti ki: „Ha még tovább is a terménybeszolgáltatást fogjátok erőltetni, mi is úgy teszünk, mint a budapestiek.”

Október 26-án a nagybányai szállítási vállalatnál párttagok arról beszéltek, hogy „...elérkezett az ideje, hogy mi is felkeljünk és egyes elvtársakon revánst vegyünk!” A fernezelyi ólomkohó, a nagybányai volt „Phönix” (ekkori nevén Gh. Gheorghiu-Dej Vegyipari Kombinát) és a szatmári Unió munkásai, valamint a nagybányai és máramaroszigeti kórházak orvosai, fizetésük miatt voltak elégedetlenek. Október végéről Koltórol jelentették, hogy esetenként, főként fiatalok, az ottani szövetkezet irodájában a rádió körül gyűlnek össze, a híreket követően pedig a magyarországi forradalom mellett nyilatkoznak és „feltételezik, hogy ez rövidesen ide hozzánk is átcsap, és a jelenlegi kormányt megdöntik”. Kővárberencén (Berința) is a falusi pártbizottság

titkárát és a néptanács elnökét azzal fenyegetik, hogy „nektek még van egy hetetek s aztán végetek lesz!”

A közös rádióhallgatások ez követően is rendszeresek voltak. A tartományi Securitate jelentéseiből ismeretes, hogy a Tasnád rajoni Ákoson a református lelkész az imaházban egyházi énekek tanulása ürügyén gyűjti össze a híveket, ahol aztán naponta a pesti rádió hallgatása és a hírek kommentálása folyik.

November elsején a Nagybányai Műszaki középiskola diákjairól jelentik, hogy a magyar forradalomról szólva „...a népi demokráciáról és a szovjet csapatokról ellenséges érzülettel beszéltek, kifejezve, hogy »...tennünk kell valamit, hogy a szovjet csapatoktól megszabaduljunk és jobb életet éljünk!«” Misztbányán a bányászok, Máramarosszigeten a helyi ipari vállalat munkásai a frissen bevezetett fizetési rendszer igazságtalanságairól, továbbra is a fizetések alacsony szintjéről beszélnek. Mások kijelentik, hogy azok az intézkedések, amelyeket a fizetések rendezése érdekében október végén Romániában foganatosítottak, nem egyebek porhintésnél, aminek az volt a célja, hogy az elégedetlen munkások egységét megbontsák. A jelentések megfogalmazói ugyanakkor hangsúlyozzák, hogy „...a rendszerünkkel szemben ellenséges elemek azt hirdetik, hogy az események Lengyelországban kezdődtek, átcsaptak Magyarország területére, ezek a látáshoz hasonlóak, amit nem lehet megakasztani és a többi népi demokratikus országon is át fog ömleni!”

A tartomány lakosainak elégedetlensége a november 4-ikei szovjet támadás után is még hosszú ideig eltartott. A támadást a románok és magyarok többsége elítélte és megbélyegezte. Az avasi Komorzán, a máramarosi Falusugatag és a kővárvidéki Váralja (Varai) lakói még a hónap végén is szembeszálltak a terménybeszolgáltatást szorgalmazó aktivistákkal. A fernezelyi munkások november 26-án is igazat adnak annak a kollegájuknak, aki a Scanteia központi pártlapban megjelent képeket és kommentárokat hazugoknak nyilvánította, mondván „...a magyarországi gyermekeket és asszonyokat nem a forradalmárok, hanem a szovjet katonák lőtték halomra!”

Az ilyen és hasonló nyilatkozatok felsorolása helyett, a korábban történt konkrét események ismertetéséhez kanyarodunk vissza. Már eddig is szó volt arról, hogy a román központi pártszervek határozata értelmében a magyar forradalom elítélése céljából széleskörű propaganda folyt. Szinte minden gyárban vagy településen a gyűlések sokaságát szervezték. Az ezeken való megjelenés, de főként az elítélő nyilatkozatok elfogadása ellen a Szatmár rajoni fiatalok tömegesen tiltakoztak. Már október 26-án a párt központi bizottságához küldött jelentésükben a tartományi szervek arról szólnak, hogy a fiatalok Szamostelkén, Dobán, de más falvakban is, a gyűléseken passzívak, nem lehet belőlük elítélő nyilatkozatot kiperéslni. A határ menti Petén pedig sok fiatal a gyűlésen való megjelenés helyett ennek megtartását a kijelölt épület előtti hangos énekléssel, füttyszóval és kerékpárjaik csengőinek csengetésével tette lehetetlenné, az oda igyekvőket pedig visszatartotta, mert ott úgymond „csak hazugságokat mondanak”.

November első napjaiban a nagybányai közüzemek szakszervezetének elnöke a magyarországi helyzettel kapcsolatos párthatározatok feldolgozását tagadta meg. Kijelentette: „...ezt nem teszi, még ha fejbe lövik is, mert ez (mármint a forradalom) a túlsoldali testvéreink dolga és a magyar testvéreink oroszellenesek”. Ezt követően Erdőaranyoson (Ariesu de Padure), Nagyfentősen és máshol is a párttagok és tisztségviselők megtagadták a gyűléseken való részvételt. A szembeszegülés, de talán a bizonytalanság olyanokat is hatalmába kerített, akiket korábban pártiskolákba irányítottak, ezek ugyanis nem utaztak el.

Mielőtt az ellenállás különböző formáit tovább boncolgatnánk, le kell szögeznünk, hogy ezek többnyire egyéni kezdeményezések és állásfoglalások. A román politikai ellenzék és az értelmiségiek többsége a kezdeti bizonytalanság után úgy vélekedett, hogy még nem érkezett el annak az ideje, hogy „...a magyarországi eseményekhez hasonló tettekhez folyamodnánk. Amíg a külső események nem teremtik meg a kedvező feltételeket a hasonló cselekedetek kirobantására, szükségtelen és nagy hiba volna, hogy érdemtelenül bármilyen áldozatot hozzunk. Mindaddig, [amíg] a kedvező feltételek meg nem teremtődnek, türelmeseknek kell lennünk és addig készülődniünk kell!” Az idézett megállapítás Moş Valernak a szájából hangzott el, akit a tartományi pártbizottságnak jelentő állambiztonsági szervek, a szatmárnémeti „román reakció egyik befolyásos tagjaként” jellemeznek. És még azt is hozzáfűzik: „...tartomány más rajonjában is a román reakció más képviselői is hasonló nézeteket vallanak”.

Ennek ellenére, főként a magyarság körében, lépten-nyomon találkozunk az ellenállás különböző formáival. Ezek közé mindenekelőtt a szórólapok (röpcédulák) vagy az épületek falára írt vagy ragasztott jelmondatok és felszólítások sokaságát sorolhatjuk. Ilyen akcióval először Felsőbányán találkozunk, ahol október 27-ről 28-ra virradó éjszaka ismeretlen tettesek a sportotthonnak, a vasútállomásnak és egyéb helyiségeknek a falára „Le a disznó kommunistákkal!” feliratokat írtak krétával. Felsőbányán hasonló feliratok november hetedikén, nyolcadikán és kilencedikén is megjelentek. Egy éjszakával később Szatmárnémeti utcáiról „Oroszok, takarodjatok haza!” szövegű feliratokat jelentettek. Ugyancsak Szatmáron egy nappal korábban az Unió üzemek körül a postaládában kézzel írott röpcédulákat találtak, amelyeken ilyen szövegek voltak olvashatók: „Kommunisták, fel a kezekkel! Adjátok meg magatokat!” vagy „A fiatalság győzni fog. Jöjj testvér velünk!” A szatmári tiltakozások bizarr formája volt az az eset is, amely november hetedikére virradóra történt. A szovjet hősök főtéri emlékműve elé ismeretlenek hat döglött patkányt terítettek ki! Ugyancsak Szatmáron november 25-én az Eminescu utcában találtak röpiratokat, amelyeken román nyelven ilyen jelmondatok voltak olvashatók: „Románok! Ne hullassátok véreteket idegen érdekekért!”, „Románia határai kelet felé a Dnyeszter, délen a Duna, Északon a Tisza, nyugaton pedig a mostani határok. Egyetlen becsületes románnak sincs mit keresnie a határokon kívül!” és „Egyetlen liter kőolajat, egyetlen méter fát, egyetlen szem búzát és egyetlen gramm urániumot sem kelet felé!”

Nagybányáról hasonló akciók november 23-ika és 24-ike éjjeléről ismeretesek. Itt, a korábbi „Phönix” üzem területén a különböző termelési csarnokokban és a toailettek hátsó falain „Le a kommunistákkal!” és más, kézzel írott feliratok voltak olvashatók. Az üzem területén ehhez hasonlók november 30-án is megjelentek, de ekkor már „Haza az oroszokkal!”, „Le a Román Munkáspárttal!” szövegekről szólnak a tudósítások. Ekkoriban, a szomszédos Felsőtótfalut átszelő országút aszfaltjára több helyen is fehér krétával ezt írták: „Le a kommunistákkal!”

A Nagykárolyt övező falvakban is már korábban megjelentek ilyen feliratok. A mezőteremi milícia épületének falára ragasztott felhíváson „Mostantól vége a kollektív gazdaságnak!” volt olvasható. Másnap ugyanezen település postaépületének a falára kerültek hasonló tartalmú, magyar nyelvű feliratok. November 4-én Magyarcsaholyon krétával, magyar nyelven írott, közel 60 darab papírszeletet ragasztottak a falakra és kapukra, melyeken ez volt olvasható: „Testvérek! Harcoljatok a kommunisták ellen!” Már december 12-ikét írtak, amikor az avasi magyar faluban, Kőszegremetén, a korán kelők ezt olvashatták: „Le a kommunistákkal! Éljen a szabad Magyarország!” Szintén a kommunisták elleni gyűlölet tükröződik azokon a tasnádi, kézzel papírra, fekete ceruzával írott felhívásokon is, amelyeket december 15-én, 16-án és a következő napokon a rajoni néptanács és más épületek falára ragasztottak. De ehhez hasonló esetekről még 1957 első hónapjaiban is lehetett olvasni. 1957 márciusában az egyik értékelő értekezleten a Nagykároly rajoni pártbizottság első titkára még mindig arról beszélt, hogy az osztályellenség a rajon egyik gép- és traktorállomása épületének ajtajára pártellenes feliratot ragasztott.

Eddig főként a névtelenség takarta eseményekről, jelenségekről esett szó. A magyarországi '56-os események hatására azonban sokan személyesen is tiltakoztak és a romániai rendszer ellen izgattak. A Szatmárnémeti és Nagykároly közötti román település faluban, Paulinán még október 29-én egy Bled Ioan nevű IMSZ-tag [a román KISZ] tagkönyve visszaadásával tiltakozott a szovjet csapatok korábbi utcai öldöklései ellen. Halmiban hasonló okok miatt Doroş Vasile a párttagkönyvét dobta oda a községi pártbizottság titkárnőjének.

Nagyon sok helyen a terménybeszolgáltatás ellen nem csak tiltakoztak, hanem bal-tával üldözték ki udvarukról a párt embereit. Október végén Batizon, november 7-én Kápolnokon és más falvakban is hasonló esetek történtek. Az Avas rajoni Tamásváralján november 17-én egy ellenszegülő asszonyt három határőr katona védett meg. Amikor a Daróczi-portán a gazdaasszony ellenszegülése tetőfokára hágott, akkor érkezett a ház elé az a teherautó, amelyiken a közelben lévő határőr-laktanyára új felszerelést szállítottak. A civakodás hallatára az autóról három katona ugrott le és a beszolgáltatást erőltetőket az udvarról kiűzték, kijelentve, hogy „más begyűjtők a mi szüleinkkel bánnak hasonlóan!” A helybeli tisztviselőt pedig megfenyegették, mondván: „Ma még a néptanács alkalmazottja, de holnap már nem lesz az!”

Több olyan személyről is van jelentés, akinek egy-két pohár ital után eredt meg a nyelve és a körülöttük lévőket nyilvánosan a romániai rendszer megdöntésére

szólították fel. Közéjük sorolható az a bukaresti illetőségű, de ideiglenesen Nagysomkúton dolgozó kőműves is, aki november másodikán népes tömeg előtt kiáltotta: „Gyertek parasztok, ragadjatok fegyvert, mert forradalom van! Miért engednétek, hogy gabonaterméseteket a begyűjtők elvigyék?” Lázításért őt a helybeli milícia tartóztatta le.

Október végén Csedregben, Batizgombáson, Dobán és a Decebal nevet viselő telep faluban a még magángazdák a mezőgazdasági társulások és kollektív gazdaságok területébe bekebelezett földjeik visszaadását követelték. Túrterebesen október 27-én több, korábban a szövetkezetbe kényszerített gazda arról tanácskozott, hogy az ottani „közös gazdaságot fel kellene számolni, még mielőtt a felkelés a mi országunkat is elérné”. Két nappal később, az avasi Kőszegremetén Dohi János szövetkezeti paraszt ajánlotta, hogy a raktáron lévő termést teljes egészében osszák ki a tagok között, mert ha a gazdaságot felszámolják, a gabonát át kell majd adni a szovjet katonáknak, akik Magyarországról kivonulnak. A Lápos medencei Kohópatakon (Cufoaia) november 25-én közgyűlésen döntöttek el a szövetkezet felosztatását, majd 28-án több gazda hazavitte a korábban közösbe bevitt állatokat. Az ügy későbbi folytatásaként, a tartományi ügyészség nyolc személyt állított bíróság elé. A tél közeledtével november 10-én Szaniszlón 60–70 személy szervezkedett és minden engedély nélkül ment az erdőbe tűzfát vágni, mert az állami szervek a téli faszükséglet biztosításáról nem gondoskodtak.

A Securitate szerveinek jelentéseiből más jellegű kezdeményezésekről is sok adat létezik. Szatmáron a római katolikus papok nagy tömegek mozgósítását készítették elő és a bebörtönzött és nem konvertált volt görög katolikus papok kiszabadítása érdekében. Megkíséreltek nyomást gyakorolni a hatalomra azáltal, hogy október 28-ára, Krisztus Király ünnepére Szatmárnémetiben imára hívták a tömegeket és a feszültség fokozása révén igyekeztek hittestvéreik védelmére kelni. A szatmárnémeti börtönben őrzött rabok a magyarországi eseményekről értesülve október 27-én megtagadták az engedelmességet. Azok a munkások, akik a Szinerváralja és Avasújváros közötti országút felújításán dolgoztak, mivel már két hónapi fizetésüket nem kapták meg, október 30-án mind a 47-en beszüntették a munkát, az utat eltorlaszolták és az egyik teherautóval a rajonközpontba, Avasfelsőfaluba (Negrești) vitették magukat, ahol kijelentették: „...ha most nem fizetnek, mi is úgy fogunk cselekedni, mint a magyarországiak!”

A tartomány székhelyén, Nagybányán azok az ellenállók voltak a legmerészebbek, akik november 6-án éjjel a tartományi pártbizottság és néptanács, a vasútállomás és más állami szervek telefonkábeleit igyekeztek elvágni és ezzel pánikot kelteni. Tervük ugyan csak részben sikerült, mert egyedül a tartományi Securitate vonalait tudták időben elvágni, de az államhatalmi szerveknél a riadalom így is teljes volt. Ezt az akciót a „Kormányzónak” nevezett Popescu-csoport hajtotta végre, akik közül szervezkedésük és a telefonvezeték sikeres elvágása miatt a kolozsvári katonai törvényszék a fővádlottat, Pop Virgilt másodfokon 25, Rácz Sándort 20, Pop Ioant 18, Sipos Györgyöt 16, Tomoioagă Nechitát 8 és Pop Victort 7 évre ítélte el. Botoș Valeria telefonos

kisasszonyt, aki tudott az akcióról, de „elfelejtette” jelenteni, „csupán 2 évi szabadságvesztéssel jutalmazták”.

Ismeretes, hogy a tartományban, az Avasban – Avasújváros, Avasfelsőfalu és Vámfalukörzetében – „magyar mintára létrehozott” 18 személyből álló összeesküvő, rendszerellenes csoport szerveződött, amelyet „Botos-csoportnak” neveztek. Ezt a csoportot 1957 novembere és 1958 júniusa között göngyölítették fel. Vezetőjét, Botos Józsefet előbb halálra, utóbb életfogytiglani börtönre, a többi 17 tagját pedig 8 és 20 év közötti börtönbüntetésre ítélték. A feljelentés elmulasztásának vádjával az elítéltek száma újabb hat személlyel bővült és ezekre 4 és 10 év közötti fegyházbüntetést róttak.

Október 26-án a Nagybányáról Erzsébetbányára elindított bányászati robbanóanyagból 20 rúd astralitot útközben elloptak. A tetteseket főként a kapnikbányai bányavállalat alkalmazottai között keresték, de az elkövetők kiderítése nem sikerült. A kapniki bányászokra nem ok nélkül gyanakodtak, mert a fizetésükkel elégedetlenek egy csoportja december 11-én tettelesen lépett fel a bányavállalat igazgatója ellen, akit miután ájulásig vertek, az ott dolgozó munkaszolgálatos katonák vittek kórházba.

A tartományi Securitate által megfogalmazott jelentésekben sok kósza hír terjedéséről is szó esik. Ezek közé tartoztak a nyugati fegyveres segítség várásával és megindulásával kapcsolatos híresztelések. Amikor az ellenálló fegyveres csoportok térvészítéséről hallanak a tartománybeliek, még akkor is elhangzik a sokak által hangoztatott vizsgálat: „Nincs baj, Csepel ellenáll! A forradalmat, ha most leverik is, a jövőben az igazak fognak győzni és akkor közöttük mi is ott leszünk!”¹

MELLÉKLETEK

1. sz.

1956. október 24. 21 óra

Jelentés a párt központi bizottsághoz

...gyakran megtörténik, hogy egyes nyilvános helyeken, a (magyarországi) eseményekkel kapcsolatban, országellenes, tendenciózus és sovén kijelentések is elhangznak.

¹ A tanulmány a Román Nemzeti Levéltár Máramaros Megyei Hivatala által őrzött: „A Román Kommunista Párt Máramaros Megyei Bizottsága” megnevezésű fond, 922-es leltár, 15/1956-os dosszié, 1–174. lapok és a „Nagybánya Tartományi Ügyészség” nevű fond 6/1956-os dosszié, 59. lapja alapján készült. Kivételt képeznek a nagybányai és avasmedencei 1956-os események kapcsán elítéltek fogságéveivel kapcsolatos kiegészítések, amelyek forrásául az „1956 Erdélyben. Politikai elítéltek életrajzi adattára 1956–1965” címen (szerkesztette Dávid Gyula. Kolozsvár, 2006.) az Erdélyi Múzeum-Egyesület és Polis Könyvkiadó által kiadott kötetének 33. és 36. lapjai szolgáltak. A mellékletben található forrásrészletek is a jelzett tartományi pártbizottság 15/1956-os dossziéjában találhatóak, a román nyelvű jelentéseket saját fordításomban adom közre.

2. sz.

[1956. október 25. körül]

A Securitate jelentése a párt tartományi vezetőségéhez

A tartomány területén élő magyar nacionalista elemek nyilvánosan vagy hallgatólagosan a budapesti lázadók iránti szolidaritásukat fejezik ki. Bizonyíték erre Valent Vilmos, a nagybányai tartományi építkezési és szállítási tröszttrészt vezetője, valamint Bojtor János, a nagybányai pénzügyi osztály főnöke. Ez utóbbit egyik ismerőse megkérdezte, hogy a budapesti eseményekkel kapcsolatban mi a véleménye? Ő azt felelte: „Meglátod, mi történik majd nálunk, ha a mieink Jugoszláviából hazaérkeznek.” Ágoston Lajos, a nagybányai helyi építkezési tröszt 4-es számú vállalatának főtechnológusa október 24-én találkozáskor az egyik barátjával és a budapesti eseményekről kezdtek beszélni, ő kijelentette: „Tüntetések nem csak Budapesten voltak, hanem a debreceni egyetemisták is, tehát Magyarország jóllakott az orosz vezetéssel és önmagukat akarják vezetni.” [...] A nagybányai, fernezelyi „Május 1.” üzemeknél Dumitran Coloman, a Román Munkáspárt tagja, Tarța Iustin mechanikus, Pop Gavrilă asztalos, Mészáros Pál asztalos, Szebeni Jakab ács, Filovici Nicolae ács, Șuta Dionisie kerékgyártó, Tar Mihály kerékgyártó, Sfesciuc Iosif mechanikus és mások, a fizetés körüli elégedetlenségüket nyilvánították, a lengyelországi eseményekkel szimpatizálnak és célzásokat tesznek, hogy a fernezelyi munkások is a Lengyelországban fellázadt munkások helyzetéhez hasonló állapotban vannak. A nagykarolyi Tarnai Károly a budapesti eseményekről értesülve kijelentette: „Ha ő a magyar hadseregben tiszt volna, egy csoport lázadó élén a hadsereget a kezébe venné és egy csoport lázadó élén a harcokban részt venne.”

3. sz.

[1956. október 25. körül]

A szatmárnémeti városi pártbizottság jelentése a tartományhoz

Zaplac Gheorghe, a Telefonpalota ellenőrzési pontjának főnöke több alkalmazott előtt kijelentette: „A magyarországi fegyveres felkelés nem egyes huligánbandák terrorakciója volt, hanem a munkásoknak és egyetemistáknak egy igaz ügyért, kenyérért és szabadságért történt felkelése volt.” A szovjet hadsereg által nyújtott segítségadásról kijelentette: „egyszerűen a magyar nép belügyeibe való beavatkozás.” Bunea Victor, a Szatmáron székelő tartományi tervezőintézet főmérnöke, rendszerellenes magatartású, a „Szabad Európa” rádió által közölt uszító híreknek örvend. Főntartja: „ami Lengyelországban és Magyarországon történik, az az oroszok ellen van, akik ezen népek szabadságát elnyomták.” ...Amikor 1956. október 23-án délelőtt a budapesti rádió azon közleményét meghallotta, melyben a belügyminiszter a tüntetéseket betiltotta, kijelentette, hogy ez felkelést fog eredményezni.

4. sz.

1956. október 26.

Jelentés a párt központi bizottsághoz

Rendszerünkkel szembeni ellenséges elemek nemzetiségüktől függetlenül a budapesti ellenforradalmárokkal kapcsolatos szimpátiájukat és szolidaritásukat fejezték ki. Így Rózsa Ferenc, a nagybányai 1-es számú építészeti vállalat tisztviselője egyik barátjával az eseményekről beszélve közölte: „...sajnálom a szerencsétlen halottakat!” A román nemzetiségű barátjának azon megjegyzésére, hogy „ti a bolondját járatjátok!”, Rózsa folytatta: „Mi nem olyanok vagyunk, mint Ti, románok, hogy mindent készen vártok, mi a szabadságért harcolunk.”

5. sz.

1956. október 27.

A Securitate jelentése

A felkelés okaival és ennek jövőbeni hatásával kapcsolatban a kommentárok különfélék. Így Sipos Károly, nagybányai lakos, a volt magyar megújulás pártjának járási elnöke a történetekkel kapcsolatban kijelentette: „A felkelés kirobbanásának okai részben Gerő Ernőnek Jugoszláviából történt visszatérését követő beszédéből, másrészt Tito politikájában keresendők. Gerő Ernő... beszédében a lakosságnak semmit sem ígért, hanem tovább is Sztálin politikájának követését megőrizte... A kiöntött vért sajnálom! Igaztalanok azok az állítások, hogy a felkelést banditák és fasiszták robbantották ki, mert a felkelésben a munkások és az egyetemisták, a magyar hadsereggel együtt vannak, az utóbbiak fegyvereiket a lakosságnak adták át. A befejezést nem tudom megjósolni, de az a véleményem, hogy ha a szovjet csapatok nem lettek volna Magyarországon területén, az ország már nem kommunista ország volna.”

6. sz.

1956. október 27. 17 óra

Jelentés a központi bizottsághoz

Kaveszki Ferenc, nagybányai veresvízi bányász kijelentette: „Az ott történtek reményt nyújtanak, hogy nekünk is jobb jövőt fog hozni, mert ha ők valamit megnyernek, azok a jogok részben nálunk is kiterjednek, és jobban leszünk nézve.”

Ellenséges elemek a lázadókkal való szimpátiájukat nyilvánítják [ki], hasonló eseményeket a mi országunkban is óhajtanak, arra várnak, hogy az amerikaiak a felkelőket megsegítik és a Szovjetuniónak a felkelés leveréséhez nyújtott segítségét elítélik... Ardelean Victor, a nagybányai építő és szerelő tröszt tisztviselője, az „Amerika hangja” hallgatása nyomán kijelentette: „Szégyellhetik magokat az amerikaiak, mert azt ígérték,

hogy az elnyomott országokat megsegítik. Most, mikor az oroszok beavatkoztak, nekik is be kellett volna avatkozniuk.”

7. sz.

1956. október 29. 17 óra

Jelentés a központi bizottsághoz

A Szatmár rajoni Szamosdaróc községhez tartozó Dara faluban a párttagok egy különösen fontos feladatot teljesítettek, mert október 28-án az egyik közeli magyarországi határszéli falu lakosai közül sokan országunk határáig kijöttek, ott tüntettek és különböző nemzeti dalokat énekeltek. Ez Dara falu lakói irányában is mozgósítólag hatott, s ezek szervezkedni kezdtek, hogy amazok fogadására ők is a határra vonuljanak. (Ekkor Darócról 30 párttag és 10 IMSZ-es a daraiak lecsendesítésén dolgozott.)

8. sz.

1956. október 30. este 18 óra

Jelentés a központi bizottsághoz

1956. október 30-án reggel a Tasnád rajoni Alsószoporon a falu büféjében a magyar nemzetiségű tanítók gyűltek össze inni és horthysta, valamint fasiszta énekeket énekeltek. Azt mondták, hogy örömben isznak és énekelnek, mert „rövidesen testvéreink Magyarországról ide érkeznek és az ellenforradalmat Romániára is kiterjesztik.”

9. sz.

[1956. október 30. körül]

Jelentés a párt központi bizottságához

A magyar Puskás Gábor, a nagybányai zöldségkereskedelmi vállalat terv osztályának főnöke kijelentette: „Örvendek a magyarországi eseményeknek, sőt, magyarként büszke vagyok! Félek, hogy az oroszok a hadsereggel közbelépnek és akkor a magyarok áldozatai hiábavalókká válnak”.

A nagybányai, (eredeti felekezetéhez) kitartó görög katolikus pap, Mesaroş Augustin kijelentette: „...végre, a kommunista uralom vége is elérkezett! Sokakkal meggyűlt a bajom és számadást fogok kérni! Jó, hogy Mindszenty megjött Magyarországra! A pápának van annyi pénze, hogy háborúzzon és Magyarországot felszabadítsa! Rövidesen mi is megszabadulunk. Fejeződjön be Magyarországon, és mi sem fogunk karba tett kézzel ülni!”

10. sz.
[1956. október 31. körül]
A Securitate jelentése

A miszbányai és láposbányai „November 7.” vállalat magyar nemzetiségű munkásai kijelentették, hogy szégyellik[?], hogy magyarok, mert a magyar népnek meg kellett halnia azért, hogy a többi népi demokratikus állam lakosainak jobb legyen a sorsuk.

11. sz.
[1956. november 1.]
Jelentés a párt központi bizottságához

A magyar és a román nacionalisták az ellenforradalomról elragadtatással beszélnek. Például Szabó József, a „Gh. Gheorghiu-Dej” üzemek alkalmazottja kijelentette: „Magyarországon már nem csak egy párt van, hanem számuk hét körül van. Az orosz csapatok onnan kimennek. Én párttag vagyok, de nem kommunista. Tagkönyvem van, de én magyar vagyok!”

12. sz.
1956. november 2.
A Securitate jelentése

Ştetiu Vasile nagybánya-borpataki tanító, volt Goga-Cuza követő kijelentette: „Közeledik a cselekvés ideje, mert a magyarországi események nálunk is bekövetkeznek, de nem most, hanem később. Előbb Bulgária lesz a soron és aztán Románia. Most nálunk még nem jött el a cselekvés ideje, az akciók elindításának nincs még az ideje. Várni kell a magyarországi események tisztázódásáig.” A megnevezett ezt követően kijelentette: „...nálunk mindenütt az éberség növelése érdekében intézkedtek, a Romániai Munkáspárt minden tagjának megparancsolták, hogy politikai vonalon mindenről, amit a lakosság körében látna vagy hallana, azt jelentse.” Hasonlóképpen kijelentette, hogy nálunk az események Bukaresten fognak kezdődni, és ha Magyarország szabad lesz, akkor könnyű lesz cselekedni, mert sikertelenség esetén a határon keresztül a visszavonulást lehet biztosítani Magyarországra.

13. sz.
1956. november 3.
Telefonjelentés a párt központi bizottságához

A Nagykároly rajoni Kaplonyban egy Schuller István nevezetű részegen a községi néptanács elnökének irodájába menve, azt mondta: „Mit képzelsz, ki maga itt, mert a tanács a miénk és nem a tietek! Rövidesen végzünk mi is veletek, úgy ahogy

Magyarországon végeztek!” Másnap két személy, Kepényi Barabás és Schuller József, mindketten kollektivisták, a néptanács elnökéhez mentek és Hegedüs Pál elnököt és a rajoni néptanács oktatóját, Medve Sándort megfenyegették, mondván: „Most már nem félünk tőletek, rövid idő múlva ti, tolvajok, a beszolgáltatások miatt, a parasztok ellen elkövetett tetteitekért, felelni fogtok!” A területi oktatót pedig zsebmetszőnek nevezték és megfenyegették, hogy ha az elkövetkező időben találkozunk veled, nyakát török!”

Az utóbbi időben gyakran előfordult, hogy amikor a beszolgáltatások teljesítése érdekében teendő felvilágosítások céljából a lakosokhoz csoportok mennek, őket a lakosok brutálisan fogadják és néha meg is fenyegetik őket. Például a Nagykaroly rajoni Domahidán a csoport a három hektáros Mureşan Mihai nevű paraszthoz ment – aki még semmit sem szolgáltatott be – mikor a begyűjtők vele szóba álltak, szidalmazni kezdte őket, mocskos szavakat használva, kijelentette: „...a terménybeszolgáltatás helyett ő is a magyarországiakhoz hasonlóan fog cselekedni.” Hasonlóan, a Sziget rajoni Váncsfalván, Negrea Grigore polgár, aki visszamenőleg a múlt évre is hátralékban van a beszolgáltatással, a begyűjtőknek és a néptanács küldöttének azt mondta, hogy ő a beszolgáltatásoknak nem tesz eleget, mert ezt az ocsmány beszolgáltatási rendszert nálunk is rövidesen beszüntetik.”

14. sz.

1956. november 4. 18 óra

Jelentés a párt központi bizottsághoz

Nagybányán egy Osváth Lajos nevű egyén ma reggel többekkel a Magyarországon történekről beszélve, kijelentette: ő ellenzi azt, hogy a szovjetek Nagy Imre rendszerét leverték és Magyarországot erővel elfoglalták.

15. sz.

[1956. november 5. után]

A Securitate jelentése

Ellenséges elemek a magyarországi és egyiptomi helyzet kommentálását folytatják. Láda [a keresztnév hiányzik], a nagybányai „Gh. Gheorghiu-Dej” vállalat tisztviselője a napokban érkezett haza Magyarországról és kijelentette: „A magyarországi helyzettel kapcsolatban a »Szabad Európa« és »Amerika hangja« rádiók által mondottak az igazak és a Kádár-kormány által, a budapesti rádióban elhangzottak, nem igazak.”

Medve Ferenc, a Szatmár rajoni, kisbábonyi lakos kijelentette, hogy „...a magyarországi helyzet eddig szörnyű volt, de most a harcok jövője eldőlt, mert az amerikaiak felhívták a magyarokat, hogy néhány napot még tartsanak ki, mert ők segítséggel jönnek.” Azt is mondta, hogy „...a világ összes állama a szovjet hadsereg azonnali kivonását és szabad választások megtartását kéri, és amit az Egyesült Nemzetek elhatározásaként is várják.”

Balogh János, szatmári borbély kijelentette, hogy „Magyarországon a munkások a munkát nem fogják felvenni mindaddig, amíg egy szovjet katona is még ott lesz. Nálunk Romániában, felkelés tör ki a demokráciáért, „amit türelmetlenül vár, hogy ő is adhasson a fejére néhány kommunistának.”

16. sz.

[1956. november 6. körül]

A Securitate jelentése

Anzik István, a sárközújlaki állami mezőgazdasági vállalat főgépésze elégedetlenségét fejezte ki, szidalmazva mondotta, hogy a szovjet hadseregnek nincs mit keresnie Magyarországon. Ugyanő a traktoristákat befolyásolta, hogy a traktorokra tüzzék ki a magyar zászlót, amit aztán Juhász Pál traktorista meg is tett.

Erős Tibor, a nagybányai bányatröszt rajzolója, miután a szovjet csapatoknak a Nagy Imre kormánya és az ellenforradalmi bandák elleni támadásáról értesült, kijelentette, hogy a szovjet hadsereg beavatkozása disznóság, törvénytelen és embertelen, mert a régi rendszert ismét erővel ültette vissza.

Ivasuc Iosif, a fernezelyi „Május 1.” üzemek alkalmazottja, a volt nyilas párt tagja kijelentette, hogy „a kommunista párt megpecsételte magát, amit soha sem fog tudni tisztára mosni, mert a nép nem fogja elfelejteni, hogy egy népi demokratikus államban ilyen hiba essék, hogy amikor a munkások szabadságra vágytak és egy jobb életet akartak, akkor a fizetség golyózápor legyen! ...Az összes dolgozni nem akaró naplopó, rajtunk él és [ezért] itt is megtörténhet, ami Magyarországon volt, mert nálunk a parasztokat a beszolgáltatásokkal sújtották, a munkásokat pedig nem fizetik.”

A Szatmár rajoni oláhgyűri, kulák eredetű Pop Iuliu, akinek az apja légionárius volt, kijelentette, hogy „Magyarországon annak érdekében, hogy a kommunistáktól megszabaduljanak, forradalom zajlik és miután ott végeznek a kommunistákkal, a Román Népköztársaságba jönnek, hogy nekünk segítsenek a kommunisták elűzésében... A kommunisták megsegítésére szovjet csapatok érkeztek, de a végén ezek is a felkelőkhöz csatlakoztak. Most a felkelők az amerikaiak segítségét várják, akik repülővel fognak érkezni. Ide is eljönnek, hogy a kommunistáktól megszabadítsanak. Nyilvánvaló, hogy ezért katonai mozgósítás lesz, de tévedni fognak, mert ők a kommunisták ellen fognak harcolni.”

A szatmári 2-es számú iskolában az elvárt létszámhoz képest kevés tanár jelent meg [a gyűlésen] és a jelenlévők közül is senki sem szólt a tárgyhoz. A gyűlés légköre passzív volt. Sok ösztönzésre egy tanító kért szót. A gyűlés befejezése után ezt a tanítót, több kollégája megkérdezte: „Mit kapott jutalmul ezért az ocsmány öklendezéséért?”

17. sz.
1956. december 3.
A Securitate jelentése

Ciorba Andrei, a Tartományi Tervezőintézet alkalmazottja kijelentette, hogy Magyarország dunántúli részén a „forradalmárok” megsemmisítésére nincs módjuk... Az oroszok a vasutak helyreállításához Magyarország területére a Szovjetunióból hoztak munkásokat, de ezek a magyar munkásokkal szolidarizáltak és a sztrájkolók mellé álltak, a munkát megtagadták. Ebben a helyzetben a szovjet hadseregpáncsnok katonákat volt kénytelen kivezényelni.” Országunk vezetői a magyarországi és lengyelországi példából nem akarnak tanulni és továbbra is megmaradtak a kíméletlen diktatúra régi útján és a demokratikus törvényességről hallani sem akarnak.”

Costin Nicolae, nagysomkúti visszaállt ortodox pap, a volt Nemzeti Liberális Párt egykori tagja kijelentette: „Ha Nagy Imre a Román Népköztársaságba ért volna is, milyen biztonsága volna neki itten? Mi itt az oroszok rendelkezésére állunk, akik azt cselekszenek velünk, amit akarnak.”

Pomirleanu Angela, a nagybányai tartományi néptanács tisztviselője a magyarországi ellenforradalommal szimpatizál, kijelentette, hogy Nagy Imre kormányát, amellyel a nép szimpatizált, az oroszok letartóztatták és a Kádár-kormányt tették, amely szimpátiában nem bővelkedik. Ezt bizonyítják a harcok, amelyek most is folynak... Az oroszok azokat, akik az ellenforradalommal szimpatizáltak, vagonokban Oroszországba viszik, de a vasutakat és a hidakat a nép aláaknázza, ami a helyzetet megnehezíti.

Varró István, a nagybányai „Gh. Gheorghiu-Dej” vállalat munkása mások előtt kijelentette: „Őt a Román Munkáspártból kizárták, mert magyar. A magyar népnek igaza volt, amikor a forradalmat elkezdte. A nép jobb életet kívánt, szabadságot és hogy egy másik nép által ne legyen leigázva. Az oroszok hasztalanul gyilkolták le a magyarokat, mert kommunizmus ott mostantól soha többé nem lesz. A népet lelkileg tönkretették. Ameddig az oroszok ki nem vonulnak, egészséges munka nem lesz. Kádár erővel semmit sem fog elérni!”